

2008 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Irak ziyaretiyle başlayan süreç Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasına kadar gitmişti.

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. Veysel AYHAN
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ: BÖLGE ÜLKELERİNİN IRAK POLİTİKASI BAĞLAMINDA BİR ANALİZ *

Turkey-Iraq Relations: An Analysis in the Framework of Regional Countries' Iraq Policy

Abstract

With the signing of the U.S.-Iraq Status of Forces Agreement (SOFA) on November 17, 2008 the majority of American troops are expected to be withdrawn from Iraq by December 31, 2011. After the decision of withdrawal, the developments in Iraq and neighboring countries' policies become very essential. The situation in Iraq is very important for the whole region, especially for Iran, Kuwait and Turkey. Thus, Turkey can not be indifferent to the developments in Iraq due to the political, economic and security related reasons. The study focuses on the future of Ankara-Baghdad relations by taking into consideration the policies of the regional powers.

* Bu çalışmanın saha araştırması kısmında verdiği maddi destekten dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederim

Türkiye-İrak ilişkilerinde yaşanan değişim, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi anlaşmasıyla daha belirginleşmiştir. Stratejik İşbirliği anlaşmasına bakıldığında iki ülke arasındaki işbirliğinin güvenlikten ekonomiye, eğitimden kültürel alanlara kadar oldukça geniş bir zeminde geliştirilmesi öngörülmektedir.

Türkiye-İrak İlişkilerinde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi

Amerikan askeri varlığının Irak'tan çekileceğine dair taraflar arasında görüşmelerin başlamasının hemen ardından Türkiye-İrak ilişkilerinde yaşanan değişim, Başbakan Erdoğan'ın 10 Temmuz 2008 tarihinde Bağdat'a yaptığı resmi ziyaret sırasında taraflar arasında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi¹ anlaşmasıyla daha belirginleşmiştir. Stratejik İşbirliği anlaşmasına bakıldığında iki ülke arasındaki işbirliğinin güvenlikten ekonomiye, eğitimden kültürel alanlara kadar oldukça geniş bir zeminde geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda iki ülke arasında "başta siyasi, ekonomik, enerji, su kaynakları, kültürel, güvenlik ve askeri alanlar olmak üzere, tüm alanlardaki ilişkilerin mümkün olduğu kadar geliştirilerek, uzun vadeli bir Stratejik Ortaklık kurulması hedeflenmektedir". Ekonomik alanlarda özellikle Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapasitesinin artırılması, Irak doğal gazının uluslararası pazarlara aktarılması için bir boru hattı inşa edilmesi, yeni sınır kapılarının açılması yönündeki çalışmaların hızlandırılması ve iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması gibi konular dikkat çekmektedir.² Bildirgenin "Siyasi, Diplomatik ve Kültürel Alanlar" kısmının üçüncü maddesinde Türkiye, Irak hükümetini ve Irak halkının hür, bağımsız, birleşik, demokratik, federal ve müreffeh bir Irak hedeflerini gerçekleştirme yönündeki çabalarını destekleyeceğini belirtmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin girişimleriyle başlatılan Komşu Ülkeler ve Genişletilmiş Komşu Ülkeler toplantılarında söz konusu unsurların dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Öte yandan Stratejik İşbirliği anlaşmasında Türkiye, hem Irak'ın federal yapısını hem de bağımsızlığına saygı göstereceğini açıklarken Irak'ta ekonomi, enerji, güvenlik, su rezervlerinin paylaşımı, terörizmle mücadele

gibi konularda Türkiye'yle işbirliğini geliştirme yönündeki iradesini ortaya koymuştur.

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulması süreci, 7 Ağustos 2007'de Türkiye'de Başbakan Nuri el Maliki ile Başbakan Erdoğan tarafından imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Mutabakat Muhtırası"nın ardından 7-8 Mart 2008'de Cumhurbaşkanı Talabani'nin Türkiye ziyaretinde ilk kez gündeme getirilen iki ülke arasında "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi"nin kurulması anlaşmasına dayanmaktadır. Konseyin yapısı uyarınca, İşbirliği Konseyi'ne her iki ülkenin Başbakanlarının başkanlık etmesine karar verilmiştir. Konsey toplantılarının gündeminin belirlenmesi ve çalışmaların eşgüdümü ise Dışişleri Bakanları tarafından gerçekleştirilecektir. Konseyin doğal üyesi olarak enerji, ticaret, yatırımlar, güvenlik ve su kaynakları konularından sorumlu Bakanların olmasına karar verilmiştir. Bunların yanı sıra, karşılıklı işbirliğinin ve çıkarların gerektirmesi durumunda ilgili ülkelerin Başbakanları, söz konusu alanlardan sorumlu Bakanların da Konsey'e katılmaları doğrultusunda kararlar alabilir. Konsey yılda en az bir kez Türkiye ve Irak Başbakanlarının eşbaşkanlığında toplanacaktır. Başbakanlar düzeyindeki toplantının dışında Konsey'in yılda üç kez de Bakanlar düzeyinde toplantılar düzenlemesi öngörülmektedir. Söz konusu toplantılara katılan Bakanlar görev alanlarına giren alanlarda işbirliğini geliştirme amacına yönelik Eylem Planı geliştirebilecektir. Her üç ayda bir de hem Bağdat hem de Ankara'da üst düzey yetkililerin katıldığı toplantılar düzenlenecektir.

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması'nın ardından Ağustos 2008'de Bağdat'a Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ile birlikte resmi bir ziyaret ger-

Kapak Konusu

Türkiye-İrak ilişkilerinde hızlı ilerleme ABD'nin Irak'tan çekilme kararını takiben gündeme geldi.

çekleştiren Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, temaslar kapsamında Başbakan Nuri El Maliki, Dışişleri Bakanı Hoşyer Zebari, Irak Meclis Başkanı İyad El Samarraı, Irak Cumhurbaşkanı Yardımcıları Şii Adil Abdülmehdi ile Sünni Tarık el Haşimi, Irak Başbakan Yardımcısı Barham Salih gibi liderlerle görüşmüştür. Yapılan görüşmeler sırasında Türkiye-İrak ilişkilerinin güvenlik, siyasi diyalog, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve kültürel alanlarda geliştirilmesi yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Irak'la geliştirilen ilişkilerin hem iki ülke arasında hem de toplumlar arasında tam entegrasyon hedefini amaçladığını açıklamayı önemli olmuştur. Dışişleri Bakanı Davutoğlu yaptığı açıklamada, "İrak'ı sadece dost ve komşu bir ülke olarak değil aynı zamanda geleceğimizi birlikte şekillendireceğimiz ve entegre olmamız gereken büyük bir ortak olarak görüyoruz. Biz

bütün bu konularda işbirliğinde sınır tanımıyoruz" ifadelerine yer vermiştir.³ Dışişleri Bakanı Davutoğlu 18 Haziran 2009'da BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada da Irak'ın demokratik bir ülke olmasını ve toprak bütünlüğünü önemseydiğini ve tüm Irak'la ortak bir tarihe sahip olduklarını ifade etmişti. Davutoğlu sözlerinin devamında Türkiye'nin Şiilerden Sünnilere Kürtlerden Türkmenlere ve Asurilere kadar tüm Iraklı gruplarla ortak bir tarih ve kültürü paylaştığını ve tüm Iraklı aktörlerin politik sürece katılımı desteklediklerini belirtmişti.⁴

Türkiye-İrak ilişkilerinde yaşanan gelişmeler hiç kuşkusuz, ABD ile Irak arasında imzalanan SOFA anlaşmasından bağımsız değerlendirilemez. SOFA'nın en önemli yanı ABD'nin Irak'taki askeri varlığını en geç 2011 yılının sonunda Irak'tan çekeceğini içermesidir. SOFA'nın bir di-

Kapak Konusu

Bazı Arap ülkelerine göre, Türkiye bir yandan özellikle Kürtlerin bağımsız devlet kurma amaçları başta olmak üzere Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasında garantör ülke diğer yandan Irak'ın bir Şii Devleti haline dönüşmesini engelleyecek en önemli güçtür.

ğer önemli yanı ise ABD'nin Irak'ın kara, hava ve deniz alanları üzerindeki egemenlik yetkilerini tanınması ve Irak toprakları üzerinden bir üçüncü ülkeye karşı askeri eylemlerde bulunmayacağını belirtmesidir. Böylelikle Irak olası bir İran operasyonu kapsamında topraklarını kullanırmama garantisini almıştır. SOFA'da öngörüldüğü üzere Irak'taki Amerikan askerleri, 2003 işgalinden yaklaşık altı yıl sonra 30 Haziran 2009 tarihinde tüm şehir ve kasabalardan çekildi ve güvenliği sağlama görevini Irak güçlerine devretti. Tüm bunlarla birlikte SOFA kapsamında belirtildiği üzere Irak'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve/veya toprak bütünlüğüne, deniz ve hava sahasına, demokratik sistemine veya seçilmiş kurumlarına herhangi bir iç ve dış tehdit veya saldırı durumunda Irak hükümetinin talebi doğrultusunda ABD'nin ekonomik, diplomatik veya askeri önlemleri en kısa sürede alması öngörülmektedir. Ayrıca madde 27'de belirtildiği üzere ABD Irak'ın egemenliği, siyasal bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve federal demokratik anayasal düzeninin korunmasına yardımcı olacağını belirtmiştir.⁵

Bu çerçevede hem Türkiye hem de bölge ülkeleri açısından 2011 sonrası dönemde Irak'ın izleyeceği siyasal, idari ve güvenlik politikası oldukça önemli olacaktır. Bölgenin istikrarı ve güvenliği bir anlamda Irak'ta meydana gelecek gelişmelerden bağımsız değildir. Diğer yandan ABD sonrası dönemde bölge ülkelerinin kendi çıkarları ve amaçları doğrultusunda Irak üzerinde etkin olma mücadelesi içine girmesi ise olası riskler arasında yer almaktadır. Türkiye, bir yandan olası istikrarsızlık ve güvenlik risklerini engellemek diğer yandan bölge ülkelerinin kendi çıkarları doğrultusunda Irak'ı etkisi altına alma girişimlerini engellemek için 2008 sonrası dönemde daha aktif bir dış politikaya yürütmeye başlamıştır. Bu bağlamda daha geniş bir bakış açısıyla

Türkiye-Irak ilişkilerinde yaşanan yüksek düzeyli ilişkiler ve açıklamaların ABD'nin Irak'ta askeri varlığını sınırlama kararını almasından sonra gündeme gelmiş olması dikkat çekicidir. Asker çekme kararının ardından Irak'ın statüsü ve rejimi bölge ülkeleri açısından daha kritik bir sorun haline gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleri Irak'ın geleceği üzerine daha aktif bir dış politika yürütmek zorunda kalmıştır. ABD sonrası dönemde Irak'ın iç savaşa sürüklenmesi, radikal terörist grupların merkezi olması ya da Ortadoğu'da ikinci bir Şii Devletinin kurulması gibi olasılıklar gündemdeyken bölge ülkelerinin pasif bir dış politika izlemesi beklenmemelidir. Özellikle Sünni Arap devletleri tarafından gündeme getirilen en önemli soru Irak, Ortadoğu'da İran'dan sonra ikinci bir Şii devleti olacak mıdır? Bu çerçevede Irak'ın Şii devleti olmasının Ortadoğu'ya getireceği istikrarsızlık hangi ülkelerin çıkarına ve hangi ülkelerin aleyhine yeni parametreler ortaya çıkaracağı ortadadır. Irak'a yönelik tartışmalar ışığında Türkiye'nin temel politikaları ve çıkarları nelerdir? Irak'ın bir Şii devletine dönüşmesi Türkiye'nin çıkarına mıdır gibi sorular Türkiye-Irak ilişkilerinin anlaşılmasında dikkate alınmalıdır.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyareti ve ardından Başbakan Erdoğan'ın 2009 yılı içinde gerçekleştireceği Irak ziyareti bir anlamda Türkiye'nin Irak'ın siyasal, ekonomik ve idari yeniden yapılandırılması sürecinde aktif bir dış politika izleyeceğini ortaya koyması açısından oldukça önemsenmelidir. Amerika, arkasında etnik ve mezhepsel olarak birbiriyle çatışma halinde bir toplum miras bırakmaktadır. Ülke içindeki ihtilafli sınırlar, mezhepsel ve etnik gerginlik ve düşmanlıklar Irak'ın birliğini, toprak bütünlüğünü ve bölge ülkelerinin istikrarını etkileyecek düzeydedir. Amerikan yönetimi Saddam'a karşı

Kapak Konusu

Türkiye, üçlü açılım çerçevesinde Iraklı Şii liderlerden Mukteda El Sadr'ı ağırlamıştır.

yürüttüğü savaşı kazanmasına karşın, Irak'ın bir kaosu içine sürüklenmesini engelleyememiş ve en sonunda Irak'taki askeri varlığını çekme noktasına gelmiştir. Kuşkusuz, ABD'nin Irak'taki çıkarları son bulmuş değildir ancak ABD Irak'taki mezhepsel ve etnik çatışma dinamiklerini ortadan kaldıracak diplomatik ve tarihsel tecrübeden yoksundur. Bunu salt askeri güce dayalı bir politikayla sağlamaya çalışmış ancak başarısız olmuştur. Dolayısıyla Irak'ın bölge ülkelerinin çıkarlarına tehdit oluşturmayan bir yapıya kavuşturulmasında görev artık bölgede yaşayan rejimlere düşmüş gibi görünmektedir. Bölge ülkelerinin Irak politikası arasındaki yaşanan çıkar çatışması ise Irak'ın siyasal ve idari yapısının oluşturulduğu şu günlerde oldukça önem kazanmıştır.

Bölge Ülkelerinin Irak Politikası: Çatışan Çıkarlar

Bölge ülkelerinin ortak bir Irak politikasına sahip olduğunu belirtmek oldukça güçtür. Irak konusunda ortak çıkarlara ve politikalara sahip ülkeler bulunurken, çatışan çıkarlara sahip ülkeler de bulunmaktadır.⁶ Bu yüzden Irak konusunda ortak bir yol bulmak oldukça zorlaşmaktadır. Kendi içinde bir sınıflandırma yapmak gerekirse, bölge ülkelerinin Irak'ın toprak bütünlüğü, anayasal düzeni, politik ve idari yapısı ve mezheplerin temsil oranları üzerine biri resmi diğeri de resmi olmayan farklı görüşlere ve politikalara sahip olduğu görülmektedir. Toprak bütünlüğünün korunması konusunda bölge ülkelerinin resmi düzeyde ortak bir politikaya sahip olmasına karşın en açık tavrı Türkiye, Ürdün, Mısır,

Kapak Konusu

Davutoğlu'nun ziyareti ve açıklamalarından anlaşıldığı üzere Türkiye hem ekonomik ve politik nedenler hem kendi tehdit algılamalarını gidermek hem de özellikle Sünni Arap ülkelerinin Irak'tan kaynaklanacak olası istikrarsızlık unsurlarını minimize etmek için Irak'ın geleceği konusunda daha aktif bir politika izleyecektir.

Suudi Arabistan, Yemen ve Umman ortaya koymuştur. Kuveyt, İran ve Suriye'nin toprak bütünlüğü konusundaki politikaları farklı nedenlerden dolayı belirsizdir. Örneğin, Kuveyt birliğini sağlamlaştırmış bir Irak'ın tekrar toprak talebinde bulunmasından çekinirken, İran ise bir yandan bağımsız Kürt Devletinin getireceği güvenlik sorunlarından çekinirken diğer yandan yanı başında güçlü bir Şii devletin kurulması durumunda nelerle karşılaşacağını henüz netleştirmiş değildir. Suriye de parçalanmış bir Irak'ın yansımalarını hesaplamaktadır. Kürtlerden dolayı parçalanmaya karşı çıkmakta ancak diğer yandan hem nispeten zayıf ve küçük bir Sünni devletini kontrol etme ve Mısır'ın ardından Arap milliyetçiliğinin merkezi olmanın getireceği politik ayrıcalıkları hesaplamaktadır. Toprak bütünlüğü tartışması anayasal, idari ve siyasi sistemle birlikte ele alınmaktadır. Bu çerçevede parçalanmanın getireceği riskleri öngöremeyen ülkelerin, örneğin Mısır, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan, Kuveyt ve diğer Körfez ülkelerinin Federal Irak'ı destekledikleri görülmektedir. Federal Irak bir yandan Şiiilerin Irak'ın tümü üzerindeki denetimini ortadan kaldıracak diğer yandan Sünni grupların yeniden yapılandırma sürecinde aktif bir rol oynamasına neden olacaktır. Bu çerçevede Kürtlerin statüsü oldukça önemlidir. Elbette bu ülkelerin Irak politikaları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak ortak nokta Irak'ın bir Şii devlet olmasını engellemektir. Ürdün ve Mısır Irak'ta Sünnilerin yönetimde etkin olması ve Arap karakterinin korunmasından yanadır. Sünni grupların şiddet dışında doğrudan politik sürece katılımını sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak reel politik olarak bunun uygulanabilir olmadığı farkındadır. Bu nedenle Şiiilerin İran'ın etkisinden çıkartılması ve Arap dünyasıyla ilişki kurmalarının yolunu açmak için Şii hükümetle sınırlı düzeyde diplomatik ilişki kur-

ma politikasını terk etmeye başlamışlardır. 2008 Ağustosunda Ürdün Kralı II. Abdullah Irak'ı ziyaret eden ilk Arap lideri olmuştur.⁷ Mısır ise 1990'daki Kuveyt işgalinden sonra Irak'la ilişkilerini geliştirmek amacıyla 5 Ekim 2008'de Dışişleri Bakanı Ahmed Abdül Geyd'i Irak'a göndermiştir. Kuveyt ve Mısır dâhil olmak üzere Sünni Arap ülkeleri bir biri ardına Bağdat'ta büyükelçilik açacaklarını açıklamıştır.⁸

Yukarıdaki devletlerin Kürt politikasına gelince, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olan ülkeler Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmasına karşıdır. Kürtlerin Federal Irak yapısı içinde Şii ve Sünni radikalizmini dengeleyecek bir rol oynamasını istemektedirler. Diğer bir deyişle Şiiilerin tüm Irak'a sahip olma ve Sünnilerin ikinci bir Saddam rejimi kurma girişimlerinin engellenmesinde Kürtleri stratejik ortak olarak görmektedirler. Tam da bu noktada Türkiye'nin önemi ortaya çıkmaktadır. Söz konusu Arap ülkelere göre, Türkiye bir yandan özellikle Kürtlerin bağımsız devlet kurma amaçları başta olmak üzere Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasında garantör ülke diğer yandan Irak'ın bir Şii Devleti haline dönüşmesini engelleyecek en önemli güçtür.⁹

İran'ın politikalarına baktığımızda¹⁰ stratejik bir derinliğin bulunduğu görülmektedir. İran, Irak'taki tüm gruplarla ilişki kurmak ve onların politikalarını yönlendirmek gibi bir dış politika izlemektedir. Erbil'de Konsolosluk açan İran aynı zamanda hemen hemen tüm Şii gruplara gerektiğinde askeri ve politik destek sağlamaktadır. Yeri geldiğinde Sadr'ın Amerikan saldırıları karşısında korunmasını üstlenmekte yeri geldiğinde Hakim grubunun askeri güçlerine destek vermektedir. Maliki hükümetine politik alanda arka çıkan İran rejimi her yıl milyonlarca İranlının

Kapak Konusu

Irak'ta bulunan kutsal yerleri ziyaret etmesini desteklemektedir. Nitekim Maliki yönetiminin yıllardır Irak'ta üslenen İran rejim muhaliflerine karşı düzenlediği askeri operasyonun Tahran'ın talepleri doğrultusunda gerçekleştiği düşünülmektedir. Günümüzde, Tahran yönetimi tarihte hiç olmadığı kadar Irak'ın iç ve dış politikası üzerinde yönlendirici bir konum elde etmiştir. Bununla birlikte İran'ın Irak politikası henüz netleşmiş değildir. İran tarihsel tecrübelerinden hareketle hem zayıf bir Irak istemekte hem de Şiiilerin yönetimdeki etkinliğini artırmalarına destek vermektedir. Kürtlerle politik ilişki kurmasına karşın, olası bir Kürt-Şii Arap çatışmasında nasıl bir strateji izleyeceği henüz netlik kazanmış değildir. Ancak, Kürtlerin topraklarını genişletme politikaları karşısında Şiiileri destekleyeceği öngörülmektedir. İran, Kürtlerin de kendi aralarında iki ayrı yönetime ve idari bölgeye sahip olmalarını sağlamaya çalışacaktır. Bu açıdan bakıldığında 2009 yılının Temmuz ayında Kürt Bölgesinde düzenlenen seçimlerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Öte yandan Şiiilere yönelik olarak İran'ın temel endişesi Şii Arapların Tahran'ın kontrolünden çıkmasıdır. Bu yüzden tüm Şii Arap gruplarla ilişkisini sürdürmekte ve Şii gruplar arasındaki sorunların çözümünde gerektiğinde hakem rolü oynamakta, gerektiğinde ise bu grupları birbirine karşı kullanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde İran Bağdat'ta kendisine yakın bir rejimin ülkede etkin olmasını desteklemekte ancak söz konusu Şii grubun kontrol dışına çıkmasını engellemek için de diğer Şii gruplarıyla ilişkisini sürdürmektedir. Dolayısıyla hem federal hem de merkezi yapı arasında gidip gelen bir politikaya sahiptir. Çünkü İran hangi politikanın Irak üzerindeki etki ve gücünü artıracığı konusunda net bir fikir oluşturamamıştır. Dolayısıyla İran'ın Irak politikası iki yönlüdür. Bir yandan Şiiilerin Irak'ın ekonomik, siyasi, güvenlik ve idari yapısı üzerindeki belirleyici konumlarını sürdürmelerini sağlamak, diğer yandan kendi varlığını tehdit edebilecek bir Şii devletinin ortaya çıkmasını engellemek için Şiiileri politik olarak kendi içinde parçalı bir yapıda kalmasına sessizce ancak gerektiğinde doğrudan müdahale ederek sağlamaktır. II. Dünya Savaşı'ndan beri Irak, İran'ın Ortadoğu'da etkin bir güç olmasını engellemeye çalışmış ve İran

devleti kendi içinde rejim değişikliği yaşadığı dönemde de petrol rezervlerinin bulunduğu toprakları işgal etmeye çalışmış bir ülkedir. Baas rejiminin kurulduğu 1968 sonrası dönemde İran'ın tehdit algılamaları arasında Irak her zaman üst sıralarda yer almaktaydı. Dolayısıyla İran, Irak'ın bir kez daha İran'ı tehdit edecek bir askeri ve siyasi oluşuma gitmesini engellemeye çalışacaktır. Kürtlerin ve Sünnilerin Irak'taki konumlarını sınırlı düzeyde tutmaları konusunda gerekli girişimlerde bulunacak ve Şiiilerin her zaman rejimin koruyucusu olarak kalmasını sağlamaya çalışacaktır. Irak, İran'la ilişkilerini geliştirdikçe Tahran bölgedeki diğer Arap ülkeleri üzerinde de etkin bir güç olma politikasını aşama aşama hayata geçirecektir.

Diğer taraftan Türkiye, 2003 Savaşı sonrası dönemde Irak'ın toprak bütünlüğü ve merkezi yapının korunması politikalarını referans almıştır. Ancak, merkezi yapı üzerinde Şiiiler baskın konumda olunca bu politikayı sürdürmek Türkiye'nin hem Irak'ın bütünüyle hem de bölgenin diğer ülkeleriyle ilişkilerini zora sokmuştur. ABD'nin Irak'tan çekilmeye başlaması ile birlikte Sünni Arap ülkelerindeki endişe ve kaygılar daha da artmıştır. Bu kaygılar Türkiye'nin Irak'ta daha aktif bir tutum takınması konusundaki girişimlere yansımıştır. Zira Irak'ın bölgede İran'la birlikte hareket eden bir ülke olması Türkiye'nin çıkarına değildir. İran rejimi bölgedeki Türkiye etkisini azaltmak için gerektiğinde Ermeniler ile işbirliği yapması dikkat çekicidir. Dolayısıyla Irak'ı denetimi altına alan bir İran'ın bölgede Türkiye'nin çıkarlarını sınırlandırma yönünde adımlar atma olasılığı yüksektir. İki taraf arasında Irak özelinde yaşanan rekabeti daha iyi anlayabilmek için Safaviler ve Osmanlı arasındaki mücadeleyi hatırlamakta yarar vardır. İran'ı bölgede dengeleyebilecek tek güç Türkiye'dir. Hem askeri, hem ekonomik hem de etki itibarıyla İran'ın Irak üzerindeki etkisini kırabilecek başka bir bölge ülkesi bulunmamaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile bölge ülkeleri arasında gelişen ilişkiler hem İran hem de Irak'taki Şii iktidarı rahatsız etmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin Sünni Araplarla görüşmelerine sert tepki verilmesi söz konusu olmuştur. Irak hükümetinin politikalarındaki amaç Türkiye'nin Irak'ın yeniden

Kapak Konusu

yapılandırılması sürecindeki etkisini sınırlandırmak ve Sünnilerin siyasal sistemdeki konumlarını güçlendirme girişimlerine karşı çıkmaktır. Türkiye'nin sınırlandırılması ise Sünni Arap ülkelerinden ziyade İran ve İran'la birlikte hareket etmek isteyen Şii Arapların çıkarınadır. Türkiye'nin Irak üzerindeki etkisini genişletmesi için öncelikli olarak Sünni grupları ortak bir çatı altında birleştirmek ve Kürtlerin Irak'taki siyasal yapıyla işbirliğini geliştirmek gündeme gelecektir. Ancak, bu noktada da Kürt sorununun varlığı Türkiye'nin Irak'taki hareket kabiliyetini zayıflatan bir unsur olabilir.

ABD Sonrası Dönemde Türkiye'nin Irak'taki Etkisini Genişletme Stratejisi

Amerikan işgali sonrası dönemde ortaya çıkabilecek istikrarsızlık unsurlarını minimize etmek ve bölgesinde ekonomik ve siyasal olarak etkin bir güç olmak için Türkiye'nin Irak'a yönelik üç yönlü bir girişim ve politika yürütmesi gündeme gelebilir. Söz konusu üç yönlü girişimin temel hedefi ise birincisi Sünniler, ikincisi Kürtler ve üçüncüsü de Şiiler üzerinde etkin olma politikasını içermelidir. Nitekim ABD'nin askeri olarak varlığını azaltmasına paralel olarak Türkiye'nin de ortaya çıkabilecek güç boşluğunun, olası risklerin ve istikrarsızlık unsurlarının giderilmesine yönelik olarak 2008 ve 2009 yılında daha aktif bir Irak politikası izlediğini görmekteyiz. Aksi durumda İran'ın Irak'ı bir Şii devletine dönüştürmesine ya da uydu bir yönetim kurmasına seyirci kalmak, bölgedeki Sünni Arap ülkelerinin güvenlik sorunlarını bölge dışındaki ülkelerle (örneğin Rusya veya Çin) çözmelerine göz yummak ve Irak'tan kaynaklanacak daha büyük istikrarsızlık unsurları ile tek başına mücadele etmek zorunda kalınabilir.

Türkiye'nin üçlü açılımlarına gelince, ilki Sünnilerin siyasal sürece katılımını sağlamaktır. Bu yönde çok ciddi çabalar harcanmış ve kısmi anlamda başarı elde edilmiştir. Sünni liderlerin Türkiye'ye getirilmesi ve seçimlere katılmaları yönünde telkinde ve destekte bulunulması önemli olmuştur. Türkiye'nin girişimleriyle Sünni Arap partilerin temsilcileriyle ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Aralık 2005'te Türkiye'de bir araya getirilmiştir. Taraflar arasındaki görüşme,

Sünni Arapların siyasi sürece katılımı bakımından önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir.¹¹ Musul'da tek Konsolosluk hizmeti veren ülke olan Türkiye, Sünni Irak Milliyetçi Hareketi lideri Salih El-Mutlak'ın seçimlere katılımını sağlayan ülkelerin başında gelmiştir. Türkiye Mutlak'ın yanı sıra, Irak'ın önemli Sünni partilerinden Hizb-i İslam Partisi Başkanı Üsame Tikriti ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi'yle ilişkilerini sürdürmektedir. Türkiye ayrıca, tüm Sünni grupların yeniden yapılanma sürecine katılımını sağlamak adına Amerikan yönetiminin, Iraklı Sünni direnişçilerle görüşmede bulunmasında kilit rol oynamıştır. 2009 baharında Sünni gruplar ile ABD arasında gerçekleşen gizli görüşmelerde Türkiye arabulucu rol oynamıştır. Irak Direnişi Siyasi Konseyi'nin Genel Sekreteri Ali El Cuburi'nin El Cezire kanalına verdiği söyleşi öne sürdüğü üzere söz konusu görüşmeler 2009 yılının Mart ve Mayıs aylarında gerçekleşmiş, Türkiye'nin arabuluculuğundaki görüşmelerin ardından taraflar arasında ABD'nin Irak direnişini tanıdığına dair bir ön protokol imzalanmıştır.¹² Dolayısıyla 2009 yılı, Türkiye'nin tüm Sünni grupların siyasal sürece katılımını sağlama adına önemli girişimlerine sahne olmuştur.

Diğer yandan Türkiye'nin Irak politikasında daha aktif olmak için Kürtlerle de ilişkisini gözden geçirdiği görülmektedir. Bu çerçevede ilişkilerin gelişmesinde temel engel Kürtlerin siyasal kazanımlarını tanımak ve onun korunmasına yardımcı olmaktır. Türkiye ekonomik olarak Kürt bölgesinin istikrarlı bir yapıya kavuşmasında işgalin başından beri oldukça hayati bir rol oynamış, ancak, siyasal olarak Kürt bölgesiyle resmi düzeyde ilişki kurma noktasında haklı kuşuklara ve endişelere sahip olmuştur. Ancak, ABD'nin Irak'tan askeri varlığını çekmesi gündeme gelince, Irak'ın nasıl bir ülke olacağı konusunda daha aktif bir politika yürütme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İran faktörü nedeniyle Şiiler üzerinde güçlü bir etki oluşturulması gerçekçi görülmemekteydi. Yalnızca Sünni gruplar üzerinden de Irak'ın iç ve dış politikasını yönlendirmek mümkün gözükmemekteydi. Dolayısıyla Iraklı Kürtlerle ilişki kurulması daha önemli bir hal almaya başlamıştı. Nitekim 2008 ve 2009 yılı Türkiye-Erbil hattında çok önemli gelişmelere sahne

Kapak Konusu

oldu. Dışişleri Bakanlığı Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik'in Erbil ziyaretleri, Işık Üniversitesi için gerçekleştirilen açılış törenine Musul Başkonsolosu Hüseyin Avni Botsalı'nın yanı sıra Türkiye'den 6 milletvekilinin katılımı ile Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın mesaj göndermesi, Bölgesel yönetimin denetimindeki yerlerden çıkarılan petrolün Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı aracılığı uluslararası pazarlara taşınması, Türkiye, ABD ve Irak arasında oluşturulan üçlü mekanizmanın alt komitesinin bir kolunun Erbil'de kurulması ve son olarak Temmuz 2009'da Bölgesel Kürt Yönetimi'nde düzenlenen Bölgesel Meclis ve Başkanlık seçimlerine Türkiye'nin doğrudan gözlemci göndermesi bir anlamda Ankara'nın Erbil'in statüsünü tanıma konusundaki kaygılarının giderildiğini göstermektedir.¹³ Ayrıca Türkiye ve Irak arasında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi anlaşmasında da Ankara, Irak'ın federal yapısının korumasına yardımcı olacağını belirtmektedir.

Türkiye'nin üçüncü açılımı ise İran ve Irak'lı Şiiilerin olası ve beklenmeyen girişimlerini engelleyecek politika, işbirlikleri ve mekanizmaları kurmaktır. Bu çerçevede Türkiye Iraklı Şii gruplarla diyalogu geliştirme yönünde önemli adımlar atmış ve atmayı sürdürmektedir. 2008 ve 2009 yılı içinde Başbakan Maliki'nin yanı sıra Irak İslam Yüksek Konseyi Başkan Yardımcısı Ammar El-Hekim, Amerikan karşıtı Şii direnişin önemli isimlerinden Mukteda El Sadr ve Irak eski Başbakanlarından Milli İslah Hareketi'nin Başkanı İbrahim Caferi'yle yapılan görüşmeler oldukça önemlidir. Tüm bunların yanı sıra Türkiye'nin Basra'da bir Konsolosluk açması stratejik bir adımdır. ABD, İngiltere ve İran'ın ardından Türkiye'nin de Konsolosluk açtığı Basra'da Tahran yönetiminin oldukça önemli bir siyasal etkisi bulunmaktadır. Nitekim Basra Konsolosluğu'nun açılmasının hemen ardından Türkiye'nin Şii gruplarla doğrudan işbirliğini ge-

liştirme yönünde önemli girişimlerde bulunması gündeme gelecektir.¹⁴

Sonuç

2003 sonrası dönemde Türkiye-İrak ilişkilerinde yaşanan belirsizlik, ABD'nin Irak'tan askeri varlığını çekmeyi gündeme getirmesiyle birlikte yerini yüksek düzeyli bir işbirliğine bırakmış gibi görünmektedir. Nitekim Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyaretinde gündeme gelen ve Türkiye-İrak ilişkilerine farklı bir boyut kazandırmayı hedefleyen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin yapısına bakıldığında Türkiye-İrak ilişkilerinin geleceği daha iyi anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere 2008 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Irak ziyaretiyle başlayan ve ardından, Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Irak Başbakanı Nuri El Maliki'nin karşılıklı ziyaretleri ile devam eden süreç 2008 yılının Temmuz ayında iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulması kararı alınmasına kadar gitmişti. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'na göre Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine ve özelde Türkiye-İrak ilişkilerine bakışında dört temel prensibi vardır. Bunlar, ortak güvenlik alanı, üst düzey siyasi diyalog, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve ortak kültürel zeminde bir arada yaşamadır. Davutoğlu açıkça bu çerçevede Irak'la geliştirilen ortaklık modelinin hem ülkeler hem de toplumlar arası tam entegrasyon hedefini amaçladığını ifade etmiştir. Dolayısıyla Davutoğlu'nun ziyareti ve açıklamalarından anlaşıldığı üzere Türkiye hem ekonomik ve politik nedenler hem kendi tehdit algılamalarını gidermek hem de özellikle Sünni Arap ülkelerinin Irak'tan kaynaklanacak olası istikrarsızlık unsurlarını minimize etmek için Irak'ın geleceği konusunda daha aktif bir politika izleyecektir. Son söz olarak Türkiye'nin söz konusu politikalarının, radikal akımların azaltılması ve İran tehdidi nedeniyle ılımlı Arap ülkeleri, ABD ve AB tarafından desteklenmesi kuvvetle muhtemeldir. ▣

Kapak Konusu

- 1 Belgenin içeriğine yönelik bkz., Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Türkiye-İrak Arasında İmzalanılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Belgesi”, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?bcd81ae7-127a-4ffc-92fb-6c402d148686>, (e.t.13.08.2009)
- 2 Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “İrak Bilgi Notu”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t.13.08.2009)
- 3 CNNTurk Haber, “Davutoğlu: “Su meselesi Irak’la ortak kaderimiz””, 11.08.2009, <http://cnnturk.com.tr/2009/turkiye/08/11/davutoglu.ve.caglayan.iraka.gitti/538654.0/index.html>, (e.t.14.08.2009)
- 4 Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Address by H.E. Prof. Ahmet Davutoğlu, Minister of Foreign Affairs of Turkey at the Security Council Meeting on Iraq”, 18.06.2009, http://www.mfa.gov.tr/address-by-h_e_prof_ahmet-davutoglu_minister-of-foreign-affairs-of-turkey-at-the-security-council-meeting-on-iraq-new-york_en.mfa(e.t.14.08.2009)
- 5 Official Wepsite of Multi-National Force-Iraq, “Agreement Between the the United States of America and Republic of Iraq On the Withdrawal of the United States Forces from Iraq and Organization of Their Activities during Their Temporary Presence in Iraq”, s. 22, http://www.mnf-iraq.com/images/CGs_Messages/security_agreement.pdf, (e.t.11.07.2009)
- 6 Bölge ülkelerinin politikalarının yazımında, yazar tarafından 2008 ve 2009 yılında sözkonusu ülkelerde gerçekleştirilen mülakat ve gözlemlerden yararlanılmıştır.
- 7 Al Arabiya News, “First Arab leader to visit since Saddam’s ousting: Jordan’s king makes landmark visit to Iraq”, 11.08.2009, <http://www.alarabiya.net/articles/2008/08/11/54643.html>(e.t. 07.06.2009)
- 8 Al Arabiya News, “Kuwait to open an Embassy in Baghdad: Minister”, 21.04.2008, <http://www.alarabiya.net/articles/2008/04/20/48623.html>; Fox News, “Egypt, Iraq to Cooperate on Oil Sunday”, 05.10.2008, <http://www.foxnews.com/story/0,2933,432877,00.html> (e.t. 11.06.2009)
- 9 Bölge ülkelerinde gerçekleştirilen mülakat ve gözlemler.
- 10 Ekim 2008 tarihinde gerçekleşen Tahran’daki mülakat ve gözlemlerin bir kısmı “Center for Scientific and Middle East Strategic Studies”, “Research Institute of Strategic Studies”deki görüşmeler ile Dr. G.N ve Tahran Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ahmed Hamidi’yle yapılan görüşmelere dayanmaktadır.
- 11 Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri ve Türkiye’nin Yeniden İmar Sürecine Katkısı”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-ekonomik-iliskileri-ve-turkiye_nin-yeniden-imar-surecine-katkisi.tr.mfa(e.t. 10.07.2009)
- 12 Al Jazeera English News, “Iraq Decries US-Sunni Group talks”, 25.07.2009 <http://english.aljazeera.net/news/americas/2009/07/20097242347796704.html>(e.t. 11.08.2009)
- 13 Milliyet Gazetesi, “Gülen’in üniversitesi için Erbil’e AKP akını”, 13.11.2008, <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1019604>; Çetiner Çetin, “İrak Özel Temsilcisi Murat Özçelik’in Erbil Ziyareti”, Amerika’nın Sesi Turkish, 14.01.2009, www.voanews.com/turkish/2009-01-14-voa11.cfm(e.t. 10.08.2009)
- 14 Kerkuk Haber, “Türkiye, Irak’ta etkinliğini artırıyor; Basra Konsolosluğu da devreye girdi”, 04.06.2009, <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1055&metin=2009060424>, Milliyet Gazetesi, “Ankara’da ortaya çıktı”, 02.05.2009.

DİPNOTLAR